

27 februari 2002

Ingela Nyman
Mai Beijer
Undervisningsråd
Skolverket

För kännedom:
Thomas Östros, Utbildningsminister
Mats Ekholm,
General direktör Skolverket
Kommunförbundet
Läraryrket
Lärarnas riksförbund

Ärende: Uppdrag om modersmålsstöd och modersmålsundervisning

SIOS välkomnar regeringens beslut om att förstärka modersmålsstödet i förskolan och modersmålsundervisningen i den obligatoriska skolan samt gymnasieskolan. Vidare föreslår regeringen bl. a. en genomlysning av attityder till modersmålet.

Beslutet och det uppdrag som därefter gavs till Skolverket försöker i stort identifiera problem med modersmålsundervisningen 26 år efter hemspråksreformen. Frågan är dock att alla problem med modersmålsstöd och modersmålsundervisningen är sedan länge identifierade och kända. Det är anmärkningsvärt att samhället visat ett totalt ointresse att befatta sig med kvaliteten i de verksamheter som är relaterade till modersmålsämnets status och dess vidare öde i det svenska skolsystemet.

Regeringens beslut väcker framför allt två frågor: Har modersmåls- och tvåspråkigundervisningen något rum och någon betydelse i dagens mångkulturella skola? Eller skall modersmålsundervisningen fortsätta att vara ett betydelselöst inslag med en ytterst låg prioritering?

Vi ser med tillförsikt till uppdragets förslag i syfte att återupprätta modersmålet, vilket var den förra skolministerns ambition. Vi hyser ändå vissa farhågor, eftersom den av Skolverket utsedda referensgruppen består av representanter från 18 kommuner och kommunförbundet. Det är samma tjänstemän som, generell sett, har administrerat nedmonteringen och nedrustningen av modersmålsstödet och modersmålsundervisningen samt visat en oförmåga att utveckla dessa verksamheter, som idag anlitas som experter av Skolverket. Det är onekligen en egendomlig och paradoxal situation när dessa tjänstemän skall nu lämna ifrån sig uppslag och idéer för att förstärka modersmålet i det svenska skolsystemet.

Nedan överlämnar vi, enligt överenskommelse med Skolverkets arbetsgrupp, några förslag som utgör vårt bidrag till uppdragets genomförande. Vi står givetvis till förfogande för att vidare diskutera detaljerna för dess implementering.

SIOS ställningstagande och förslag

Målsättningar

- Först och främst måste regeringen bestämma sig för vilken eller vilka politiska mål avses för etniska och språkliga grupper i Sverige. Vill man föra en minoritetspolitik och en integrationspolitik med värnandet av mångfalden eller en assimilationspolitik? Den **språkpolitik** som är tänkt att implementeras beror av detta principiellt ställningstagande.
- **Språkpolitiken kan definieras som språkbevarande när den förs inom en minoritets- och integrationspolitik. Eller som en politik som främjar språkbyte då den förverkligas inom en assimilationspolitik med fortsatt pseudopluralism.**
- Om regeringen väljer en **språkbevarande språkpolitik** krävs **språkplanering**. Språkplaneringen ger rätt till varje elev med annat modersmål än svenska att också kunna lära in och utveckla sitt första språk i ett helhetsperspektiv, ett 1-19 års perspektiv. Utvecklingen av modersmålet skall ses som ett kontinuum: från barnomsorgen och förskolan (från 4 år) till grundskolan och gymnasieskolan. Detta är en grundläggande förutsättning för att lyckas med målpuppfyllelse, som är skolframgång. Valet av ett helhetsperspektiv förutsätter andra undervisningsmodeller än de som hittills varit politiskt och språkideologiskt korrekta och kräver bland annat införandet av tvåspråkiga utbildningar; tvåspråkiga förskolor, modersmålsklasser samt modersmålsstöd- och modersmålsundervisning i alla skolformer.
- För varje elev som har ett annat modersmål än svenska skall skolan upprätta en individuell utvecklingsplan som omfattar studierna i modersmålet och i svenska som andra språk samt behovet av studiehandledning i andra ämnen. Utvecklingsplanen fastställs av rektorn och utarbetas i samråd med eleven, föräldrarna och de berörda lärarna.
- Förskolan skall främja språkutveckling såväl i svenska som i modersmål för alla barn med annat modersmål än svenska. Förskolan skall därför erbjuda alla barn med ett annat modersmål än svenska möjligheter att lära sig svenska och utveckla sitt modersmål.
- Dessa målsättningar gäller också barn med funktionshinder i förskolan och elever med funktionshinder i skolan som är berättigade till modersmålsundervisning. Detta gäller alla slags funktionshinder (autism, utvecklingsstörning, hörselskada, rörelsehinder m.m.).
- Skolverket skall följa upp utvecklingen av språkundervisningen för barn och ungdomar med ett annat modersmål än svenska. Skolverket skall därvid särskilt beakta effekterna av förstärkt modersmålsstöd och modersmålsundervisning såväl vad gäller studieresultat som kostnader.

Ämnets status i 1-19 årsperspektiv: undervisningens organisation och innehåll

- Modersmålet är elevens förstaspråk, dvs. det språk på vilket ett barn har lärt sig att tala och förstå eller som under lång tid har varit barnets vardagliga umgängesspråk. Modersmålet för den som har ett annat modersmål än svenska har redan fått en helt ny ställning och måste följaktigt jämföras i utbildningssammanhang med svenska som modersmål (SOU 1997:121). Detta innebär att modersmålet skall göras till kärnamne för barn med ett annat modersmål än svenska som valt modersmål som alternativ.
- Modersmålet är inte ett ämne utan flera ämnen med olika förutsättningar beträffande storlek, geografisk placering, val av undervisningsmodell, val av innehåll, ämnesdidaktisk utveckling och forskning. Det finns inte likvärdiga förutsättningar för alla modersmål i Sverige. Ämnen som t. ex. finska, arabiska, spanska eller grekiska har helt andra möjligheter än andra.
- Endast elev som har en förstaspråksnivå är berättigad att delta i modersmålsstöd och modersmålsundervisning, dvs. att ingångskunskaper och färdigheter för dessa barn och elever är ett måste om man vill uppnå resultat som överensstämmer med kursplanernas mål och vissa betygskriterier.
- Ett nytt system för bedömning av elevernas ingångsnivåer måste utvecklas i syfte att underlätta placeringen av eleverna i rätt undervisning.
- En ny modell för att dokumentera elevernas språkutveckling vid övergång från förskolan, grundskolan och gymnasieskolan måste utvecklas
- 7-årsregel tas bort.
- Hinder för att organisera förskoleklasser/modersmålsklasser och andra undervisningsmodeller som hindrar måluppfyllelse tas bort. Nya organisationsformer ges stimulans att utvecklas.
- En ny timplan för modersmålsundervisning måste till, eftersom 470 timmar är otillräckliga om man vill att eleverna skall leva upp till grundskolans kravnivåer. Grundskolan skall ge alla elever de grundläggande kunskaper och färdigheter som krävs för att möta gymnasiekursernas kravnivåer.
- Elevgrupper, oavsett undervisningsmodell, skall så långt som möjligt vara åldershomogena. Särställning kan diskuteras för redan erkända nationella minoriteter.
- Elever med annan etnisk och språklig bakgrund som inte har uppnått en förstaspråksnivå ges möjlighet att läsa "sitt ursprungsspråk" som ett främmande språk inom ramen för moderna språk (olika steg). Möjlighet att organisera en sådan undervisning bör ges redan från år 3.
- En ny timplan och kursplan utvecklas för elever med en annan etnisk och språklig bakgrund från och med år 3.

- Fastställa att det finns olika målsättningar för barn och elever med annan etnisk och språklig bakgrund som vill delta i modersmålsundervisning/förstaspråksundervisning och de elever som vill delta i undervisningen i "ursprungsspråk" inom moderna språk. Dessa alternativ kräver olika förkunskaper (ingångsnivåer) med följaktligen olika kursplaner med annorlunda mål.

Studiehandledning

- Alla barn och ungdomar i skolan skall ha rätt till studiehandledning på sitt modersmål i den utsträckning som de bedöms ha behov av.
- En klar precisering/definition om vad man menar med begreppet krävs:

Studiehandledning skall vara längst två år och skall hjälpa nyinflyttad elev med annan etnisk och språklig bakgrund till en normal övergång till sin "klass".

Studiehandledning får aldrig - som i många fall - permanentas under längre perioder.

Studiehandledning skall ges av modersmåls lärare och icke uppfattas som ämnesundervisning.

Studiehandledning får ej tolkas av kommunerna som viktigare än modersmålet när det gäller måluppfyllelsen.

Lärarkompetens, lärarutbildning, kompetensutveckling, utveckling av innehåll och forskning

Före den 1 juli 1994 var tidigare kursplaner mycket detaljerade i sin utformning då både innehåll och metodiska anvisningar fanns beskrivna. De nationellt fastställda kursplaner som nu finns kräver en konkretisering på lokal nivå, dvs. att lärarna skall kunna arbeta med mål, bestämma strategier, metod, göra val av innehåll och utvärdera. Lärarna arbetar i ett resultatstyrt system där deras verksamhet synliggörs på ett annat sätt än tidigare och är mer utsatta för granskning. Lärarna skall idag vara kapabla att välja vad som skall läras ut, ha gedigna kunskaper i sina ämnen, ställa diagnos/prognos, planera, följa och utvärdera. Läraren skall, med andra ord, ha en fullständig kontroll över undervisningsprocessen. För att en modersmåls lärare skall kunna leva upp till samma krav som ställs på andra lärare i den svenska skolan och ges förutsättningar att förverkliga kursplanernas mål i både grund- och gymnasieskolan krävs:

- En omfattande ämnesdidaktisk utveckling (26 år efter hemspråksreformen saknas en ämnesdidaktisk tradition inom modersmålsundervisning). Detta möjliggör uppväxten av en ändamålsenlig lärande miljö/organisation för modersmålsundervisning
- En kompetensutveckling av nu verksamma modersmåls lärare för att de först och främst skall vara kompetenta att undervisa i grundskolans senare år och i gymnasieskolan.
- En utveckling av kurserna i gymnasieskolan måste ges prioritet för att få ordning på en verksamhet som generellt sett präglas av en total anarki.
- En ny lärarutbildning där i första hand prioriteras en utbildning för modersmåls lärare med didaktisk inriktning enligt förslag som är redan tagna av riksdagen. Man måste utgå från tanken att modersmåls lärare är först och främst en ämneslärare som ska träna/undervisa barn och ungdomar med annan etnisk och språklig bakgrund i alla skolformer. Detta

kräver en gedigen utbildning, möjligen med två valenser, en för att vara verksam som modersmålstränare och inom grundskolans tidigare år (0-7 och även i modersmålsklasser) och en annan för att undervisa i grundskolans senare år och gymnasieskolan.

- Viktigt är också att inte vilja göra av en modersmålstränare/lärare någon pedagogisk cyklop med alla tänkbara specialkompetenser.
- Universitet och lärarhögskolor måste skapa och erbjuda olika utbildningar och kurser i syfte att höja lärarnas och ämnets status. Utbildningar och kurser/kompetensutveckling periodiseras och ges i de ämnen som är mest aktuella. När det gäller de erkända nationella minoriteterna kan man konstatera att ingen utbildning i finska med didaktisk inriktning har ännu inte påbörjats vid någon lärarhögskolan i Sverige
- Utbildning/kompetensutveckling och kursutveckling av undervisning av ”ursprungsspråk” inom moderna språk skall ges en mycket hög prioritet.
- Universitet skall se till att universitetsutbildning och forskning i minoritetsspråk (både erkända och icke erkända minoriteter i Sverige) kan utvecklas.

Utvärdering

Samtliga verksamheter skall följas upp och utvärderas och kvalitetssäkras. Detta har hittills negligerats av samtliga kommuner. Det är omöjligt att utvärdera och kvalitetssäkra verksamheter där det råder en fullständig anarki och som kännetecknas av en mängd ad-hoc lösningar och laissez-faire policy.

Föräldramedverkan och elevinflytande

- Stora insatser och åtgärder inom information till föräldrar och elever måste till. Det gäller att skapa reella möjligheter för föräldra- och elevinflytande. Föräldrar och elever skall betraktas som subjekt i en process där de får möjlighet till påverkan och inte som idag där de behandlas som objekt och föremål för redan tagna beslut
- Föräldrarnas krav skall respekteras och icke betraktas som persona non grata i skolan. Det hjälper föga om vissa kommuner/stadsdelar utarbetar fina folder och broschyrer med olika valmöjligheter när dessa val inte erbjuds i praktiken. Detta har att göra med en outtalad assimilationspolitik med språkbyte som mål där individernas val inte respekteras och endast majoriteternas grundvärderingar gäller.

Hinder

Information och attitydpåverkan

Attityder hos förskolans och skolans personal (lärare, skolledare, politiker, statliga och kommunala tjänstemän och även modersmålsansvariga) samt journalister har varit och är alltjämt de största hindren för att återupprätta modersmålet i det svenska samhället.

Följande insatser måste implementeras och ges ett praktisk innehåll:

- Arbeta med värdegrunder: ett mångkulturellt och flerspråkigt Sverige som etik. Här ligger ett stort ansvar hos Skolverket, skolor, lärarhögskolor och universitet
- Lärande om undervisning i mångkulturell och interkulturell undervisning
- Arbeta med mångfaldsplaner i skolorna
- Erbjud kurs i etik, etnicitet och identitet i ett postnationellt samhälle
- Erbjud utbildning om de nya mångkulturella stadsdelarna
- Erbjud utbildning om den mångkulturella skolan
- Föra en diskussion om vad det innebär en mångkulturell skolutveckling

Avslutningsvis vill vi kommentera följande:

I ett tidigare brev adresserat till Skolverkets generaldirektör rekommenderade vi att sammansättningen av den arbetsgrupp som skulle samordna arbetet skulle vara dels kompetent, dels representativ utifrån uppdragets karaktär. Vi konstaterar nu att ingen sakkunnig med annan etnisk och språklig bakgrund finns representerad i arbetsgruppen. Detta visar att fortfarande finns en bristande förmåga att respektera mångfalden och mångfaldens intresse när dessa står på spel. Den strukturella och institutionella diskrimineringen är svårast att bekämpa.

Vi är dock tacksamma över det tillfälle vi fick att kunna presentera våra förslag till Skolverkets arbetsgrupp. Vi betraktar detta som ett unikt tillfälle ”att återupprätta modersmålet” och vi är beredda att medverka och ställa våra kunskaper, erfarenheter och expertis till förfogande för att uppnå denna målsättning.

Med vänliga hälsningar

SIOS styrelse

Francisco Rodriguez
ordförande

Amadeu Batel
viceordförande